

ΚΑΣΤΡΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ Ή ΑΡΚΑΔΙΑΣ: ΜΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗΣ ΝΟΣΤΑΛΓΙΑΣ

Στην Ελένη Ιωαννίδου-Μοσχονά, τη Βασιλική και το Μενέλαο Ιωαννίδη

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

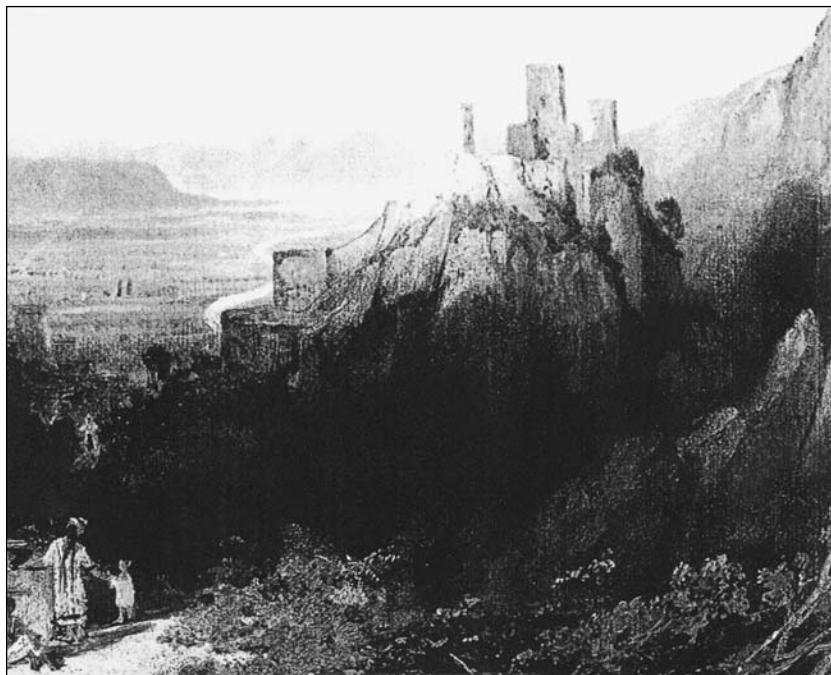
Κάθε ιστορική έρευνα¹ αποσυνθέτει το παρελθόν και επιλέγει ανάμεσα στους χρονολογικούς διαχωρισμούς του με βάση προσωπικές επιλογές και αποκλεισμούς λιγότερο ή περισσότερο συνειδητούς². Η παράλληλη ανάγνωση των ιστορικών κειμένων εμφανίζει τις μετατοπίσεις της νοητικής αυτής κατασκευής σε σχέση με το σχετικά αμετακίνητο αντικείμενό της³ που είναι τα μνημεία της ιστορίας των πολιτισμών.

“Για χιλιάδες χρόνια μέχρι και χθες ακόμη, χάρη σε αυτήν την σιωπηλή και συνεχή κυκλοφορία ανθρώπων και πραγμάτων η Μεσόγειος αποτέλεσε τον χώρο επεξεργασίας πολιτισμών. Η Μεσόγειος, όπως οι πεδιάδες και τα βουνά, οι πόλεις και οι έρημοι που την περιβάλλουν, ήταν κατοικημένη από θεότητες. Πάνω στα κύματά της, από την μία ακτή της μέχρι την άλλη, τολμηροί θαλασσοπόροι, μεταφέροντας τους θεούς από την πολιτεία τους ξεκινούσαν για να αναζητήσουν νέες χώρες και να ιδρύσουν εκεί αποικίες όπου ύψωναν ναούς. Τα ερείπια τους, που τα περισσότερα βρίσκονται κοντά στις ακτές, θυμίζουν ακόμα και στις μέρες μας τις εποποιίες των αρχαίων καιρών, όπου οι άνθρωποι και οι θεοί τους δημιουργούσαν μαζί στην περίμετρο αυτής της προνομιούχου θάλασσας μία από τις βάσεις του δυτικού πολιτισμού”⁴.

Η πόλη της Κυπαρισσίας⁵, η πόλη του Ομήρου που κατά τους ιστορικούς χρόνους, ήταν αφιερωμένη στην θεά Αθηνά⁶, βρίσκεται στον νότιο μυχό του ομώνυμου κόλπου στην δυτική ακτή της Πελοποννήσου και είναι κτισμένη αμφιθεατρικά στις ΒΔ πλαγιές του όρους Ψυχρό. Η αρχαία πόλη ήκμασε μέχρι τα ύστερα ρωμαϊκά χρόνια ενώ κατά τα παλαιοχριστιανικά χρόνια⁷ περιλαμβάνεται στον κατάλογο των 26 συνολικά πόλεων της Πελοποννήσου (1^ο μισό του 5^{ου} αιώνα)⁸. Τα μνημειακά ευρήματα στην θέση “Μούσγα” κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης συνηγορούν στην άποψη ότι αυτό πρέπει να ήταν το κέντρο της αρχαίας Κυπαρισσίας, ενώ οι αρχαιολογικές έρευνες συνηγορούν στην ύπαρξη τεχνητού λιμανιού κατά τον 4^ο π.Χ. αιώνα. Ο ναός που ήταν αφιερωμένος στην θεά Αθηνά πρέπει να βρισκόταν στην θέση του σημερινού ναού της Αγίας Τριάδας στην Άνω πόλη⁹.

II. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

Το κάστρο της Κυπαρισσίας (Αρκαδίας) (Εικ. 1) είναι κτισμένο σε βραχώδη λόφο ύψους 150μ., περίπου στις υπώρειες του όρους Ψυχρό, σε θέση τέτοια ώστε να κυριαρχεί στην εύφορη πεδιάδα της Ηλείας και της Μεσσηνίας. Βρίσκεται στο σταυροδρόμι του παραθαλάσσιου δρόμου που έ-

Εικ. 1. Αποψη της πόλης της Κυπαρισσίας (William Linton, 1840, Πίνακας XXIII) (William Linton, *Το τοπίο της Ελλάδας και των νησιών της*, 1856. Τσιγκάκου Μαρία-Φανή, *Ανακαλύπτοντας την Ελλάδα, ζωγράφοι και περιηγητές του 19ου αιώνα*, Εισαγωγή Steven Runciman, Αθήνα 1981).

Fig. 1. View of Kyparissia (William Linton, 1840, XXIII), (William Linton, *The Landscape of Greece and Her Islands*, 1856. Tsigakou, Maria-Fani, *The Rediscovery of Greece, Painters and Travellers of the 19th Century*, prefaced by Steven Runciman, Athens, 1981).

νωνε τους νομούς Μεσσηνίας-Ηλείας (Εικ. 2) με τον δρόμο που οδηγούσε στην ενδοχώρα της Μεσσηνίας και στην Αρκαδία. Στα δυτικά του, σε απόσταση 2χλμ. περίπου, ανοίγεται ο κόλπος της Κυπαρισσίας που είναι ευάλωτος σε δυτικούς και βορειο-δυτικούς ανέμους.

Η διατηρούμενη οχύρωση¹⁰ έχει σε κάτοψη ακανόνιστο τραπεζοειδές σχήμα (Εικ. 3) με κάλυψη περίπου 7.000τ.μ. Ο εξωτερικός περίβολος διατηρεί την ακανόνιστη χάραξη των μεσαιωνικών κάστρων με τα κατακόρυφα τείχη (με τις επάλξεις και τον περίδρομο που σήμερα δεν διασώζονται) τους τετράπλευρους κύρια πύργους και τα άνισα μεσοπύργια διαστήματα. Εσωτερικά χωρίζεται με το διάμεσο τείχος σε δύο τμήματα, το νότιο και το βόρειο ά και β' γραμμή άμυνας αντίστοιχα. Το βόρειο τμήμα, αποτελεί την β' γραμμή άμυνας και είναι αυτό που έχει και τα περισσότερα αμυντικά χαρακτηριστικά. Το νότιο τμήμα του περιβόλου έχει σε διάφορες θέσεις πλατιές χαμηλές αντηρίδες με μορφή "σκάρπας" (Εικ. 4).

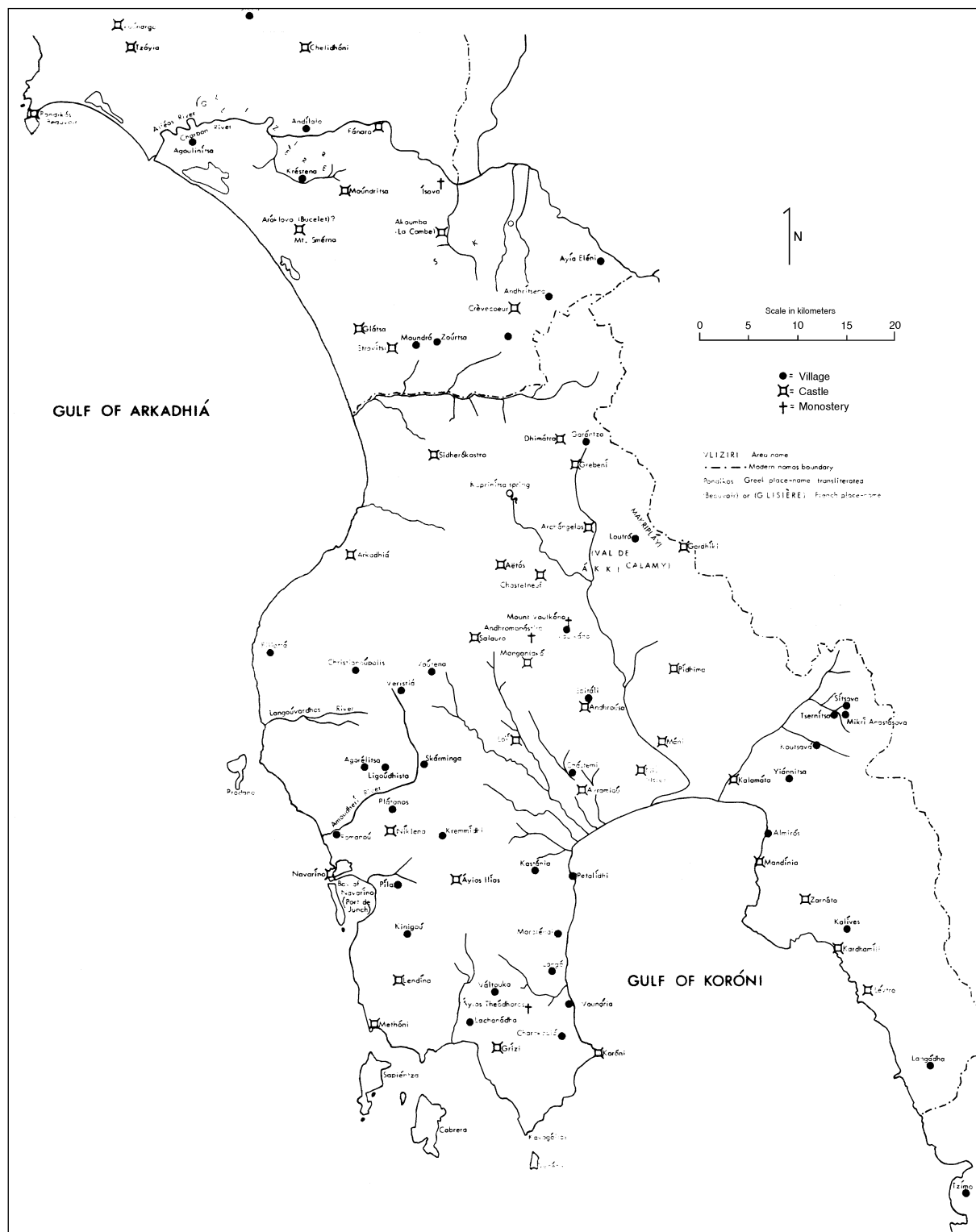
Από τους πύργους διατηρούνται σε ύψος: α) ο ορθογώνιος πύργος λεγόμενος "κεντρική ντάπια" (Εικ. 5) που βρίσκεται στην μέση περίπου του διαμέσου τείχους και είναι κτισμένος με μεγάλους ακανόνιστους πωρόλιθους και λεπτά τούβλα στους αρμούς. Στην βορινή πλευρά

του έχει στενόμακρη πολεμίστρα τοξοβολής, β) ο λεγόμενος "μικρή ντάπια" στην ΒΑ γωνία του (Εικ. 6), πεταλόσχημος κατά την εξωτερική του πλευρά.¹¹

γ) Η δυτική πλευρά του πύργου στην δυτική πλευρά του εξωτερικού περιβόλου με άνοιγμα με τοξωτό υπέρθυρο (διασώζεται η νότια παραστάδα και η νότια γένεση του τοξωτού υπέρθυρου) που γίνεται αντιληπτό ως μεγάλη οπή στην θέση αυτή, που έχει καθιερωθεί να ονομάζεται από τους ντόπιους "μάτι του κάστρου" (Εικ. 7).

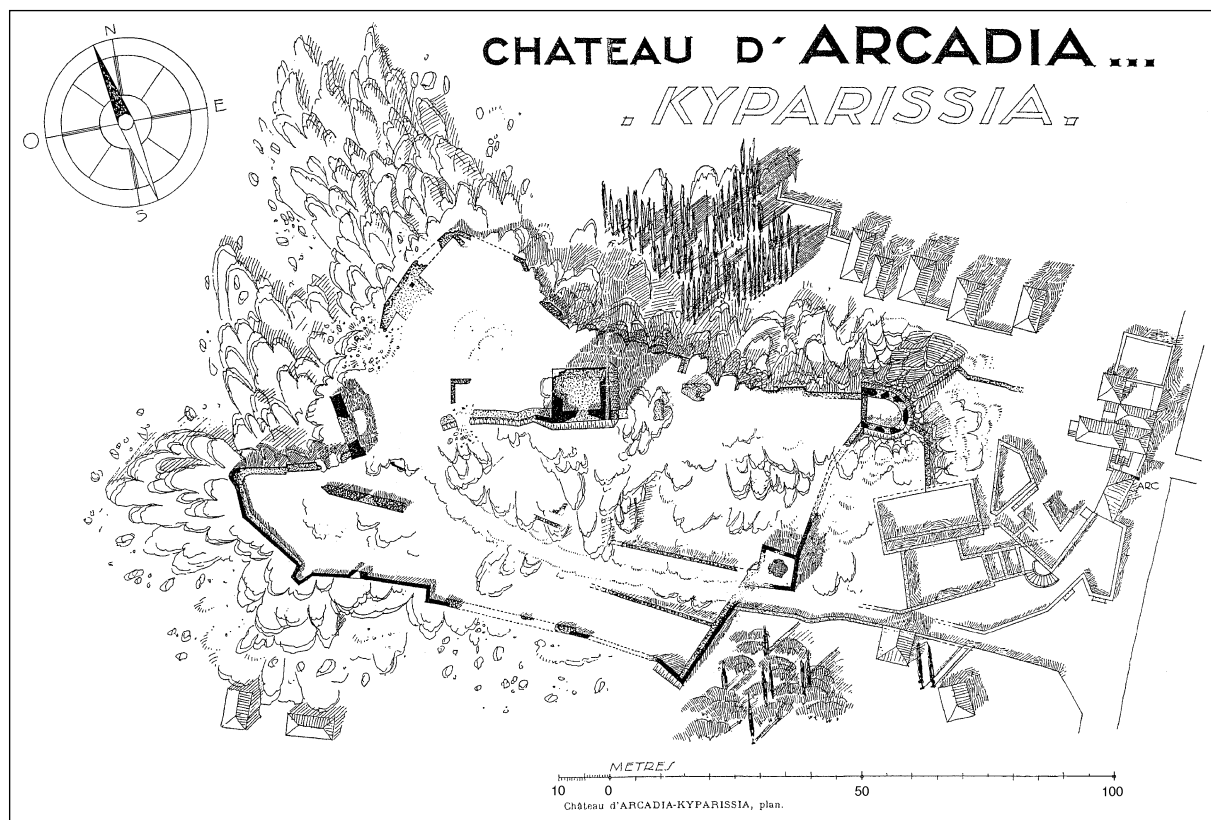
δ) Τμήμα ορθογώνιου πύργου, που έχει στην βάση του εντοιχισμένους ομοιόμορφους πώρινους δόμους στην ΝΑ γωνία του κάστρου με χαραγμάτα μεμονωμένα ελληνικά γράμματα, ενδεικτικά των τεχνιτών και της εποχής κλασσικών χρόνων που κατασκευάστηκαν¹².

Σε χαμηλότερο ύψος, ώστε να μην προεξέχουν από την εσωτερική στάθμη του εδάφους, διατηρούνται και άλλοι πύργοι του εξωτερικού και του εσωτερικού περιβόλου¹³. Αξίζει να σημειώσουμε i) ότι σε ύψος 1,50μ. περίπου υπέρ το έδαφος διατηρούνται τμήματα του ορθογώνιου πύργου δυτικά της κεντρικής ντάπιας, όπως απεικονίζεται άλλωστε σε χαρακτηριστικά του 19^{ου} αιώνα και ii) στην δυτική πλευρά του κάστρου διατηρούνται υπολείμματα πύργου με υ-

Εικ. 2. Χάρτης της Μεσσηνίας του Natal Valmin (1930). (M.N. Valmin, *Etudes topographiques sur la Messénie ancienne*, Lund, 1930. Μεσσηνία: κλασικά ή προϊστορικά ερείπια, τάφοι τρουλοσκεπείς, οχυρώσεις μεσαιωνικές ή βυζαντινές, ναοί ή μοναστήρια βυζαντινά, όρια, αρχαίες ονομασίες στα ελληνικά).

Fig. 2. Map of Messinia, M. Natal Valmin (1930) (from M.N. Valmin, *Etudes topographiques sur la Messénie Ancienne*, Lund, 1930. Messinia: classical or prehistoric ruins, domed tombs, medieval or Byzantine fortifications, Byzantine churches or monasteries, boundaries, ancient Greek names).

Εικ. 3. Κάτοψη του Κάστρου της Αρκαδίας [Antoine Bon, *La Morée Franque, Recherches historiques, topographiques et archeologiques sur la principauté d'Achaie (1205-1430)*, Paris 1969].

Fig. 3. Plan of the Castle of Arkadia (Kyparissia) [Antoine Bon, *La Morée Franque, Recherches Historiques, Topographiques et Archeologiques sur la Principauté d'Achaie (1205-1430)*, Paris 1969].

Εικ. 4. Νότια πλευρά εξωτερικού περιβάλλου με τις πλατειές αντιηρίδες (φωτογραφία Ν. Ιωαννίδου).

Fig. 4. Southern view of outer enclosure, with its wide buttresses (Foto: author).

Εικ. 5. Ορθογώνιος πύργος “κεντρική ντάπια” βορεινή πλευρά με την θυρίδα τοξοβολής, στην μέση περίπου του διάμεσου τείχους (φωτογραφία Ν. Ιωαννίδου).

Fig. 5. Orthogonal tower, “central tower” (dapia), northern view with archer nest, in the middle of the interior wall (Foto: author).

Εικ. 6. Εξωτερικός περίβολος, κυκλικός πύργος “μικρή ντάπια” στην βορειοανατολική γωνία (φωτογραφία Ν. Ιωαννίδου).

Fig. 6. Outer enclosure, circular tower “small dâpia”, northeastern end (Foto: author).

Εικ. 8. Σημερινή είσοδος στο κάστρο στην ανατολική πλευρά του εξωτερικού περιβάλλου (φωτογραφία Ν. Ιωαννίδου).

Fig. 8. Present entrance of the castle from the eastern side of the outer enclosure (Foto: author).

Εικ. 7. Εξωτερικός περίβολος, δυτικός πύργος, διατηρούμενη δυτική παρειά με ένα τμήμα τοξωτού υπέρθυρου ανοίγματος, αποκαλούμενο από τους ντόπιους “μάτι του κάστρου” (φωτογραφία Ν. Ιωαννίδου).

Fig. 7. Outer enclosure, western tower “dâpia”, a part of an arched opening (known as “eye of the castle”), still surviving (Foto: author).

πόγειους θολοσκεπείς χώρους και δεξαμενή. Οι χώροι αυτοί είναι προσπελάσιμοι από μικρή πυλίδα από τα δυτικά και το φυσικό φως εισέρχεται φωτιστική θυρίδα στην μία καμάρα της ανωδομής.

Από την οχύρωση της αρχικής εισόδου που ήταν στο μέσον περίπου της ανατολικής πλευράς (Εικ. 8) του περιβάλλου διασώζεται τμήμα του πύργου που την προστάτευε από βορρά ο οποίος μετά την τουρκική κατάκτηση είχε μετατραπεί στο λεγόμενο Σουλειμάν τζαμί¹⁴.

1. Βυζαντινά χρόνια

Ο ίδιος ο όρος πόλη (urbs-civitas) με το διτό του νόημα προϋποθέτει τόσο την παρουσία των τειχών που περιβάλλουν έναν χώρο και τον διαχωρίζουν από το περιβάλλον του όσο και ένα σύνολο ανθρώπων που αντιλαμβάνονται τα κοινά τους στοιχεία και την διαφοροποίησή τους από όσους κατοικούν έξω από την περίμετρο των τειχών. Ο άμεσος συσχετισμός πόλης-κάστρου είναι φανερός στα σχετικά κείμενα, όπου ο όρος κάστρο με τον όρο πόλη θεωρούνται πολλές φορές ως συνώνυμοι.

Η πόλη από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια κατά τον απώτερο μεσαίωνα οχυρώθηκε γύρω από το κάστρο της και αποτέλεσε μία πόλη-κάστρο συγκεντρώνοντας την στρατιωτική, διοικητική και θρησκευτική εξουσία μέσα στο κάστρο ή σε άμεσο συσχετισμό με αυτό¹⁵ στις εξωτερικές συνοικίες. Η τοπική εξουσία των βυζαντινών εκφράστηκε με αυτόν τον τρόπο στην αρχιτεκτονική της πόλης και μαζί με την μητρόπολη που βρισκόταν στην θέση του σημερινού ναού της Αγίας Τριάδας αποτέλεσαν σημεία αναφοράς οργάνωσης του χώρου.

Η αλλαγή των συνθηκών κατά τον απώτερο μεσαίωνα έτεινε πολλές φορές στην εξάλειψη των ιχνών των αρχαίων πόλεων. Ο μετασχηματισμός των αρχαίων πόλεων σε μεσαιωνικές ήταν όμως αρκετά αργός. Πολλές φορές, όπως στην περίπτωση της Κυπαρισσίας, η συγκέ-

ντρωση των λειτουργιών της νέας πόλης-κάστρου ταυτιζόταν με τον χώρο της αρχαίας πόλης και οι κατασκευές της επικάθονταν στις κατασκευές της αρχαίας πόλης. Όσα κατάλοιπα βρίσκονταν έξω από την περίμετρό της συνέχιζαν να διατηρούνται.

Οι μεσαιωνικές πόλεις της Πελοποννήσου ήταν πόλεις-κάστρα και χωροθετήθηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε εξασφάλιζαν και την άμυνα στον ευρύτερο χώρο: Ακροκόρινθος, Άργος, Ναύπλιο, Πάτρα, Ποντικόκαστρο, Αρκαδιά, Κορώνη, Καλαμάτα, Μονεμβασιά¹⁶.

Οι περιγραφές των ιστορικών και χρονογράφων για την πολιορκία του κάστρου της Κυπαρισσίας από τους σταυροφόρους της Δύσης (1205-1206) λειτουργούν ως “terminus ante quem”. Με βάση αυτές τις αναφορές το κάστρο αρχικά χρονολογείται στην πριν από το 1205 εποχή¹⁷, ενώ ευρήματα στην περιοχή χρονολο-

Εικ. 9. Εξωτερικός περίβολος, ορθογώνιος πύργος στην νοτιοανατολική γωνία, πόρινοι δόμοι κτισμένοι κατά το ισόδομο σύστημα με εγχάρακτα ελληνικά γράμματα (φωτογραφία Ν. Ιωαννίδου).

Fig. 9. Outer enclosure, orthogonal tower, porous stones with carved Greek lettering (Foto: author).

γούνται και σε πολύ προγενέστερες εποχές.

Πιθανόν στην ίδια θέση βρισκόταν και η ακρόπολη των κλασικών χρόνων ή κάποιο άλλο προγενέστερο κτίσμα. Στοιχεία αποτελούν οι πόρινοι δόμοι κτισμένοι κατά το ισόδομο σύστημα με εγχάρακτα ελληνικά γράμματα που παρατηρούνται ειδικά στον πύργο που προστάτευε το κάστρο από τα νοτιοανατολικά¹⁸ (Εικ. 9).

Η παρούσα έρευνα δεν επιβεβαίωσε την πληροφορία των Χρονικών του Μωρηά¹⁹: i) ότι ο ορθογώνιος πύργος “κεντρική ντάπια” είναι ο “πύργος του Ιουστινιανού” (ότι δηλαδή κτίστηκε την εποχή του Ιουστινιανού) ούτε ii) την αναφορά ότι ένας πύργος του κάστρου ήταν “πύργος κατασκευασμένος υπό των γιγάντων” (*estoit assis sur une pierre bise et avoit une bonne tour dessus, de l’ovre des jaians*) ή πύργος της εποχής των αρχαίων ελλήνων (είχαν και πύργον δυνατόν από γάρ των ελλήνων).

Η Κυπαρισσία μετονομάστηκε σε Αρκαδιά, κατά την μέση βυζαντινή εποχή, όταν αποικίστηκε από φυγάδες από την ορεινή Αρκαδιά. Όπως ορισμένοι κάτοικοι της Αρκαδίας τον καιρό της καθόδου των Σλάβων²⁰, στην ορεινή Πελοπόννησο κατά τον 7^ο-8^ο αιώνα μ.Χ. κατέφυγαν στην οχυρωμένη ακρόπολη της Κυπαρισσίας, σε άλλες περιπτώσεις βρήκαν καταφύγιο σε φυσικά οχυρούς λόφους ή ίδρυσαν παραθαλάσσιες πόλεις ανάλογα με την τοπογραφία της κάθε περιοχής.

Η βυζαντινή εποχή στην Πελοπόννησο έως τις αρχές του 9^{ου} αιώνα, είναι μία από τις λιγότερο μελετημένες εποχές στην ιστορία της περιοχής. Μία αναφορά στο “Χρονικό της Μονεμβασιάς” μαρτυρεί ένα πρόγραμμα αναδιοργάνωσης και νέες τάσεις στην χωροθέτηση και οχύρωση των αστικών κέντρων της Πελοποννήσου που είχε επανέλθει κάτω από την δικαιοδοσία του βυζαντινού στρατηγού Σκληρού (805 μ.Χ.)²¹ Η πρώτη μνεία ως “Αρκαδιά” έγινε το έτος 1097, στον κώδικα Vaticanus Graecus 32.²²

Ο Άραβας γεωγράφος Al-Idrisi, την αναφέρει κατά τον 12^ο αιώνα ως μία “πόλη μεγάλη και πυκνοκατοικημένη, στην οποία πήγαιναν και έρχονταν μεγάλα πλοία”²³. Σύμφωνα με τις αναφορές²⁴ το κάστρο-πόλη τον 12^ο αιώνα ήταν

απόρθητο. Η ατείχιστη πόλη εκτεινόταν στο εξωτερικό του (κατά την ανατολική, νότια και νοτιοδυτική πλευρά του). Στα βυζαντινά χρόνια, δεν υπήρχε λιμάνι για τον ελλιμενισμό των πλοίων, τα οποία πιθανόν να μην αγκυροβολούσαν στα ρηχά αν αληθεύει η μαρτυρία του Al-Idrisi “*ότι πήγαιναν και έρχονταν μεγάλα πλοία*”.

2. Τα χρόνια της Φραγκοκρατίας (1205-1430)

Την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους μετά το τέλος της Δ΄ Σταυροφορίας ακολούθησε την 1^η Οκτωβρίου του 1204, η συνθήκη κατανομής των εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (Partitio terrarum imperii Romanie) μεταξύ των σταυροφόρων και της Βενετίας²⁵.

Ως αίτιοι της κατάληψης της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους σταυροφόρους φέρονταν οι Ενετοί, αφού έστρεψαν εναντίον της πλούσιας πρωτεύουσας του Βυζαντίου τις δυνάμεις της Δ΄ Σταυροφορίας που προορίζονταν για τους Αγίους Τόπους.

Σύμφωνα με την παραπάνω Συνθήκη μεταξύ των Λατίνων σταυροφόρων, η Βενετία διατήρησε τον ηγεμονικό της ρόλο και οι Λατίνοι ηγεμόνες ήταν υποτελείς της. Η έως τότε βυζαντινή επικράτεια χωρίσθηκε σε λατινικά κρατίδια (πριγκιπάτα) που αποτέλεσαν φέουδα της ευρωπαϊκής αριστοκρατίας, κύρια Γάλλων και Ιταλών. Η Πελοπόννησος αποτέλεσε το πριγκιπάτο του Μωριά ή της Αχαΐας. Η κυριαρχία της Βενετίας εξαπλώθηκε πάνω στα αποδεκατισμένα βυζαντινά εδάφη και περιέλαβε εκτός των άλλων και όλη την Κρήτη.

Η φεουδαρχική αριστοκρατία διασφάλισε την ηγεμονία με οχυρώσεις²⁶, οι οποίες αποτέλεσαν την κατοικία Λατίνων ηγεμόνων με κληρονομικό δικαίωμα στους απογόνους τους. Τα κάστρα λειτουργούσαν και ως οι οχυρωμένες κατοικίες των Λατίνων ηγεμόνων, και αποτελούσαν ιδιοκτησίες τους στις οποίες είχαν κληρονομικό δικαίωμα οι απόγονοί τους

Οι Λατίνοι φεουδάρχες εξασφάλισαν τις κτήσεις τους στην Πελοπόννησο (1205-1430) με την κατάληψη και επισκευή κάστρων που προϋπήρχαν ή με την ανέγερση ex novo επιβλη-

τικών οχυρώσεων (π.χ. το Castel Tornese στην Ηλεία)²⁷. Οι νέες οχυρώσεις πολλές φορές κτίσθηκαν στην θέση αρχαίων ελληνικών ακροπόλεων είτε παλιότερων βυζαντινών κάστρων. Στην κατασκευή τους εργάσθηκαν και Έλληνες²⁸ και χρησιμοποιήθηκαν υλικά που υπήρχαν στην κάθε περιοχή ενώ άλλα αποσπάσθηκαν από αρχαία ή βυζαντινά κτήρια που υπήρχαν σε γειτονικές θέσεις. Η γεωγραφική τους θέση ήταν ένας από τους παράγοντες που προσδιόριζαν και τους σκοπούς, που επρόκειτο να εξυπηρετήσουν.

Η Αρκαδιά κατελήφθη από τους Λατίνους στα τέλη του 1205-αρχές του 1206²⁹. “Η συνθήκη της Σαπέντσα” που υπογράφηκε στο γειτονικό στην Μεθώνη νησί της Σαπέντσα τον Ιούνιο του 1209, ρύθμισε τις σχέσεις της Βενετίας (υπό τον δόγη της Petrus Ziani) με τους λατίνους ηγεμόνες.

Μετά την ίδρυση του πριγκιπάτου της Αχαΐας (ή του Μωριά), η Αρκαδιά αποτέλεσε μαζί με την Καλαμάτα μία από τις 12 βαρονίες που διαιρέθηκε ο Μοριάς και δόθηκε αρχικά ως τιμάριο στον Guillaume de Champ-Litte και μετά το 1208 στον Geoffrey de Villehardouin³⁰.

Ο Πέτρος Καλονάρος στην δική του ερμηνεία της γαλλικής διασκευής των “Χρονικών του Μωριά”³¹, όπως επικράτησε να ονομάζονται σειρά κειμένων του 14^{ου} αιώνα, κάνει αρκετές αναφορές στο κάστρο της Αρκαδίας. “Οι Λατίνοι στην προσπάθειά τους να γίνουν κύριοι των παραθαλάσσιων πόλεων της δυτικής Πελοποννήσου κατέλαβαν πρώτα το κάστρο του Πονδικού στο Κατάκωλο, το κάστρο της Κορώνης, το κάστρο της Καλαμάτας και το κάστρο της Αρκαδίας αφού το πολιορκήσαν από ξηρά και θάλασσα”³².

“Οι Φράγκοι είχαν στρατοπεδεύσει στην πεδιάδα και επιτέθηκαν με επιμονή στο κάστρο χρησιμοποιώντας πετροβόλες μηχανές (τριμπουτσέτα, trébucher engin) εγκατεστημένες σε ύψωμα από την μία πλευρά του κάστρου και πηκκό με τα μηχανικά τόξα (arbalet) που εφαρμόσε από την άλλη πλευρά του κάστρου”³³

Η Αρκαδιά ήταν η μόνη πόλη, από τις παραθαλάσσιες πόλεις της δυτικής Πελοποννήσου, της οποίας οι κάτοικοι προέβαλαν μεγάλη αντίσταση και συμβιβάσθηκαν τελευταίοι αφού είχε κατακτηθεί η εκτός των τειχών πόλη. Πρέπει

να υποθέσουμε ότι προκλήθηκαν μεγάλες ζημιές, οι οποίες μετά αποκαταστάθηκαν (1206-1430) χωρίς να αλλοιωθεί η γενική χάραξη και τα χαρακτηριστικά του βυζαντινού κάστρου που προϋπήρχε.

Ο Jean-Alexandre Buchon ανέφερε, το 1843³⁴ ότι, κατά την πολιορκία των Φράγκων *“Οι Έλληνες είχαν καταφύγει στο κάστρο της Αρκαδιάς που είναι κτισμένο σε βραχώδες δυσπρόσιτο μέρος και προστατευόταν από έναν πολύ ισχυρό πύργο που είχε κτισθεί στην εποχή των αρχαίων Ελλήνων”*³⁵.

Με την παλινόρθωση της βυζαντινής αυτοκρατορίας το 1261 (όπου βασικό ρόλο για τον ελλαδικό χώρο, είχε το δεσποτάτο του Μοριά, ηγεμονία του αυτοκρατορικού οίκου των Παλαιολόγων) δημιουργήθηκε στην Πελοπόννησο τελικά μία πολιτική κατάσταση πιο περίπλοκη από αυτήν της προηγούμενης περιόδου. Η Βενετία εξάλλου αυτήν την εποχή σταθεροποίησε και οχύρωσε παραπέρα τις ναυτικές της βάσεις προστατεύοντας με αυτόν τον τρόπο τους εμπορικούς της δρόμους.

Από το 1261, η Αρκαδιά αποτέλεσε ανεξάρτητη θαρονία και πέρασε στην κυριαρχία του επίσης Γάλλου Vilain d'Aunoy. Στα 1391 κυρίαρχος της Αρκαδιάς έγινε η οικογένεια του Zaccaria από την Γενοβα, που ήταν οι πιο ισχυροί βαρόνοι στον Μωριά κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα. Ο Centurione Zaccaria, λόρδος της Αρκαδιάς, υπήρξε (1404-1430) ο τελευταίος των αξιωματούχων Φράγκων σταυροφόρων στον Μοριά. Το 1429, ο Centurione Zaccaria³⁶ έδωσε προίκα τα υπολείμματα της φραγκικής ηγεμονίας στον Μωριά³⁷ στην κόρη του Αικατερίνη που παντρεύτηκε τον Δεσπότη του Μυστρά Θωμά Παλαιολόγο. Με αυτόν τον τρόπο η Αρκαδιά περιήλθε στο Δεσποτάτο του Μοριά (1429-1460). Ο Θωμάς Παλαιολόγος, αδελφός του τελευταίου Βυζαντινού αυτοκράτορα Κωνσταντίνου, μετά την ατυχή ύστατη προσπάθειά του να εκδιώξει τους Τούρκους από την Πελοπόννησο, κατείχε την Αρκαδιά έως το 1460 που κατέφυγε στην Βενετία, στην οποία είχαν καταφύγει άλλωστε και πολλά άλλα μέλη του οίκου των Παλαιολόγων³⁸.

Προσθήκη της Φραγκοκρατίας³⁹ θεωρείται ο πύργος “μικρή ντάπα”, δηλαδή ο πεταλόσχημος πύργος που βρίσκεται στην ΒΑ γωνία της

οχύρωσης λόγω της μορφής και του τρόπου δόμησης, οι οποίοι δέν συναντώνται στην Ελλάδα πριν από την κατάκτησή της από τους Λατίνους το 1204⁴⁰. Ο πύργος έχει στρατηγική σημασία γιατί βρισκόταν αφ'ενός στην θέση όπου ο βραχώδης λόφος του κάστρου συναντούσε τις υπώρειες του όρους Ψυχρό και αφ'ετέρου φρουρούσε την Strada di Vissy⁴¹ (Εικ. 10), της οποίας το βορεινό σκέλος οδηγούσε στην ορεινή Μεσσηνία και στην Αρκαδία, ενώ το νότιο σκέλος στο Ναβαρίνο και την Μεθώνη.

Από την επί τόπου παρατήρηση προκύπτει ότι υπάρχει κατασκευαστικός αρμός ανάμεσα στο εσωτερικό ορθογώνιο και το εξωτερικά καμπύλο τμήμα του πύργου. Η παρατήρηση αυτή και η φυσικά οχυρή του θέση μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι προϋπήρχε τετράπλευρος βυζαντινός πύργος πριν από την μετατροπή του σε πεταλόσχημο.

3. Τα χρόνια της Α΄ Τουρκοκρατίας 1430-1687

Στα 1460, επτά χρόνια μετά την πτώση του Βυζαντίου, την Κυπαρισσία κατέλαβε ο Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής και ο Θωμάς Παλαιολόγος κατέφυγε στην Βενετία. Τον ίδιο χρόνο κυριεύθηκε από τους Τούρκους και ο Μυστράς, προπύργιο των Παλαιολόγων στην Πελοπόννησο, ενώ σταδιακά μέχρι το 1540, οι Ενετοί έχασαν και άλλες κτήσεις τους στην Ελλάδα. Η τουρκοκρατία διήρκεσε έως το 1687, έως ότου την περιοχή κατέλαβαν οι Ενετοί με Αρχιστράτηγο τον μέτεπειτα Δόγη Francesco Morosini.⁴²

Ο Evlyca Celebi, Τούρκος περιηγητής στο “βιλαέτι του Μωριά” το 1668, ανέφερε ότι η Αρκαδιά ήταν το κέντρο μίας διοικητικής διαίρεσης “καζά” και έδρα μητροπολίτη. Στην πόλη κατοικούσαν οι Τούρκοι διοικητές της, οι Έλληνες “πρωτοπόροι”, φρούραρχος, πενήντα φρουροί του κάστρου (που έμοιαζαν με τους λεβέντες της Αλγερίας) και ένας αρχιτέκτων⁴³.

Κατά τον Evlyca Celebi⁴⁴, στους “οκτώ προμαχώνες του κάστρου της Κυπαρισσίας ήταν στημένα τρομερά κανόνια και στο εσωτερικό του έβρισκε κανείς ογδόντα σπίτια κεραμοσκεπή σε κατάσταση ερειπίων”. *“Έξω από το κάστρο, στο “βαρόσι”, τα σπίτια φθάνουν τα 300, έχουν σκεπές από κεραμίδια και γερούς πέτρινους τοίχους σαν αυτούς του κάστρου και μικρά παράθυρα*